

سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری

اکبر علیوردی نیا* محمود شارع پور** مهدی ورمزیار***

چکیده: امروزه صاحب نظران بر این باورند که سرمایه اجتماعی نقش مؤثری در کاهش هزینه فعالیت‌ها و موفقیت افراد در دستیابی به اهداف خود دارد. سرمایه اجتماعی از جمله نظریاتی است که از طریق تلفیق نظریات جرم‌شناسی با بحث‌های سطح خرد و کلان در مورد ساختارها و شبکه‌های اجتماعی به تبیین آسیب‌های اجتماعی پرداخته است. از آنجایی که بیشتر مسایل اجتماعی برآمده از روابط اجتماعی هستند، تحقیق حاضر با بهره‌گیری از نظریه سرمایه اجتماعی خانواده کلمن و نظریه پیوند اجتماعی هیرشی به بررسی تجربی فرضیه رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری نوجوانان دختر و پسر پرداخته است. برای بررسی رابطه مذکور از یک نمونه ۴۱۰ نفری از دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان شهر سنج استفاده شده است، که در سال تحصیلی ۸۷-۱۳۸۶ مشغول به تحصیل بوده‌اند. روش تحقیق به صورت پیمایشی انجام گرفته و دانش‌آموزان به طور خود اجرا به پرسشنامه‌ها پاسخ داده‌اند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده، در بین پاسخگویان پسر بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی بزهکاری را داشته است، در صورتی که سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده، بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی بزهکاری را در بین پاسخگویان دختر نشان داده است. همچنین در بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی خانواده، صمیمیت اعضاء خانواده و حمایت اجتماعی رابطه معناداری با بزهکاری پسران داشته است، در حالی که در بین پاسخگویان دختر، آگاهی والدین و عضویت والدین در نهادهای اجتماعی با رفتارهای بزهکارانه رابطه معناداری را نشان داده‌اند.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، خانواده، بزهکاری.

مقدمه و طرح مسئله

انسان یگانه موجودی است که به منظور ادامه حیات ارگانیستی و انطباق اقتصادی، رشد شخصیتی و بالاخره تنسيق الگوهای رفتاری و انتقال موارث جمعی، از دم زادن، ناگزیر به سایر آدمیان وابسته بوده و از همین رو نیز به زندگی سازمان یافته گروهی در قالب نهادهای منسجم اجتماعی می‌گراید. در این میان روابط اجتماعی چونان برآیند کنش‌ها و تعاملات و پویای جمعی، بر پایه تکرار مداوم تعلق انتظارات خود به دیگری و متقابلاً دیگری به خود، میان اشخاص نهادهای ساخته شده و کارکردهای معینی نظیر انطباق پذیری ارگانیستی و پایداری رفتاری- فرهنگی را در عرصه جامعه رقم می‌زند (محمدی اصل، ۱۳۸۵: ۱۷). رایبگتن معتقد است بیشتر مسایل اجتماعی برآمده از روابط اجتماعی هستند. روابط اجتماعی و ارزش‌های معنوی که طی قرن‌ها نظیر دیگر جوامع بشری وضع و صورت خاصی به خود گرفته بود در قرن بیستم مواجه با تحولات و دگرگونی‌هایی بود که ماشین‌ساز جدید موجب آن می‌شد و از آنجا که قدرت سازگاری معنوی هنگام تبدلات مادی میسر نبود تمدن ماشینی نابسامانی‌ها و ضایعات انسانی فراوانی را به بار آورد که از آن جمله، از هم‌گسیختگی روابط اجتماعی بود که یکی از مظاهر آن را همان بزهکاری نوجوانان باید دانست (کواراسوس، ۱۳۴۵: ۱۷).

در جریان زندگی، جامعه‌پذیری در روابط پیچیده نهادهایی همچون خانواده، مدرسه و محله صورت می‌گیرد. این نهادها به عنوان مسیر نخستینی برای نوجوانان جهت اثرگذاری بر رفتارها همواره باقی می‌ماند. خانواده به‌عنوان کوچکترین واحد اجتماعی اساس تشکیل جامعه و حفظ روابط انسانی را برعهده دارد. پیوندهای درون خانواده‌ها مکان‌هایی برای شکل‌گیری الگوهای رفتاری نوجوانان است که آنان را در بسیاری از تصمیمات رفتاری و روابط اجتماعی راهنمایی می‌کند. الگوهای رفتاری نهادها دربرگیرنده راه‌هایی برای مدیریت رفتار و حل تعارضات رفتاری است (رایت و فیتزپاتریک، ۲۰۰۶: ۱۴۳۵).

در بین بسیاری از صاحب‌نظران در این زمینه توافق کلی وجود دارد که نوجوانان بزهکار غالباً در معرض آن‌گونه از روابط اجتماعی قرار دارند که از ویژگی‌های آن، نبودن رابطه و پیوند نزدیک و صمیمانه بین پدر و فرزند و مادر و فرزند است که به تدریج کیفیت این رابطه در رفتار آنان نسبت به دیگران به‌ویژه بزرگسالان اثر می‌گذارد (رایت و فیتزپاتریک، ۲۰۰۶: ۱۴۴۸). شکل کار و طرز ارتباط اعضای خانواده به‌گونه‌ای است که محیط خانواده را برای تأمین احتیاجات اساسی کودکان مساعد می‌سازد. هرگونه نارسایی در عملکرد خانواده

تأثیرات نامطلوبی در بهنجار نمودن فرزندان می‌گذارد (روزن باوم، ۱۳۶۷:۳۲). از ترکیب کمیت و کیفیت روابط بین والدین و فرزندان سرمایه اجتماعی خانواده ایجاد می‌شود (آیسلر، ۲۰۰۱:۴۵). کلمن^۱ از رابطه بین نوجوانان و والدین‌شان به عنوان شاخص‌های سرمایه اجتماعی خانواده یاد می‌کند. این سرمایه شامل میزان علاقه‌ای است که نوجوانان به والدین‌شان دارند و با آنها صمیمی‌اند. به عبارتی دیگر، کیفیت ارتباط بین اعضای خانواده و به‌طور کلی میزان روابط بین والدین و فرزندان شاخص‌های سرمایه اجتماعی خانواده هستند (رایت و همکارانش، ۲۰۰۱:۱۰).

در تعریف کلمن از سرمایه اجتماعی، نظام خانواده مفهومی بنیادی به‌شمار می‌رود. از آنجایی که سرمایه اجتماعی نقش مؤثری در کاهش هزینه‌های فعالیت‌ها و موفقیت افراد در دستیابی به اهداف خود دارد، یکی از موضوعات پژوهشی مرتبط با نهادهای اجتماعی است. آما^۲ تعریف کلمن از سرمایه اجتماعی خانواده را گسترش داده‌است. او معتقد است روابط والدین با همدیگر، دریافت کمک از والدین در حل مشکلات شخصی، صحبت‌کردن و تعامل با والدین، احساس محبت‌کردن و صمیمیت از شاخص‌های اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی خانواده است (استون، ۲۰۰۱:۹). لوری^۳ سرمایه اجتماعی را مجموعه منابعی می‌داند که در ذات روابط خانوادگی و در سازمان اجتماعی وجود دارد و برای رشد شناختی یا اجتماعی کودک و نوجوان سودمند است. این منابع برای افراد مختلف متفاوت است و می‌تواند مزیت مهمی برای کودکان و نوجوانان در رشد سرمایه انسانی‌شان باشد (کلمن، ۱۳۷۷:۴۵۹). طی چند دهه گذشته فرسایش شدیدی در سرمایه اجتماعی موجود برای نوجوانان، هم در درون خانواده و هم در بیرون آن روی داده‌است. در خانواده رشد سرمایه انسانی بسیار زیاد شده به‌طوری که سطح تحصیلات دائماً در حال افزایش است، ولی به موازات رشد سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی که شاخص برجسته آن حضور بزرگسالان در خانه و میزان گفتگو در مورد موضوعات اجتماعی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی بین والدین و فرزندان است کاهش یافته است. در اجتماع، میزان فرسایش و نابودی سرمایه اجتماعی به مراتب بیشتر بوده است. غیبت پدر از خانواده و محیط همسایگی در طول روز و اخیراً غیبت مادر از خانواده و ورود او به بازار کار، مترادف با کاهش مشارکت والدین در خانواده بوده است. بعلاوه جامعه شدیداً در معرض تهاجم فردگرایی قرار گرفته که بر اساس آن

---

1. Coleman

2. Amato

3. Louny

منافع فردی بر مصالح جمعی تقدم یافته است (شارع پور، ۱۳۷۹: ۱۷). اگرچه همبستگی و ارتباطات نزدیک منشأ اعتلای اجتماعی است، ولی پیوندها و روابط مستحکم در داخل یک گروه در بعضی موارد باعث کاهش میزان اعتماد اعضای آن گروه به افراد خارج از گروه و کاهش همکاری مؤثر با آنها می شود. این گروه‌ها ممکن است هیچ وقت احساس مسئولیت اجتماعی نداشته باشند (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۱۲۶). هرگاه دایره اعتمادی که در روابط نزدیک و صمیمی افراد ایجاد می شود محدود به دوستان و خانواده باشد، بنیان‌های فرهنگی فساد ایجاد می شود. چون نظام اخلاقی دوگانه‌ای بوجود می آید یعنی رفتار خوب با دوستان و خانواده، و رفتارهای نه چندان مطلوب با عموم صورت می گیرد (همان: ۱۴).

ماهیت پیچیده مسائل اجتماعی ایجاب می کند تا در برخورد و شناخت مسائل اجتماعی، با تکمیل نظریات موجود و با اتکاء به یافته‌های نوین، دایره شناخت خود را گسترش دهیم. شناخت و درک درست از وضعیت روابط اجتماعی می تواند به ما در درک بهتر علل بزهکاری نوجوانان یاری رساند. مک‌کارتی معتقد است، مفهوم سرمایه اجتماعی نگرشی را ارائه می دهد که باعث ایجاد دید عمیق تر و درک بهتر از علل جرم و بزهکاری می شود (سلمی و کیویوری، ۲۰۰۶: ۱۲۵). هرچند بررسی تأثیر روابط اجتماعی (سرمایه اجتماعی) بر روی مسائل اجتماعی موضوع تازه‌ای نیست، اما آزمون واقعی مفهوم سرمایه اجتماعی به عنوان یک سازه مفهومی، منجر به شکل‌گیری بینش‌های تازه‌ای در روابط اجتماعی و تأثیر این بینش‌ها بر زندگی افراد می شود. توسعه نظری این مفهوم ما را به سوی دانشی فراتر از دانش قبلی نسبت به روابط اجتماعی سوق می دهد (ساندفر و همکارانش، ۱۹۹۹: ۳). از این رو مسئله تحقیق این است که چه رابطه‌ای بین سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری دختران و پسران نوجوانان وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

برخلاف توجهات تئوریک نسبت به سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر روی دامنه‌ای از مسائل عمومی مانند بزهکاری، در جامعه ما مطالعات تجربی چندانی به صورت مستقیم رابطه بین سرمایه اجتماعی و بزهکاری را مورد بررسی قرار نداده و همین امر باعث ایجاد نوعی شکاف بین مطالعات نظری و تجربی شده است.

پارسل و همکارانش^۱ (۱۹۹۳) در تحقیقی با عنوان «سرمایه اجتماعی خانواده و مشکلات رفتاری کودکان» به بررسی رابطه بین این دو متغیر پرداخته‌اند. آنان معتقدند که سرمایه اجتماعی خانواده باید با جامعه‌پذیری هنجارهای اجتماعی در کودکان همبستگی داشته‌باشد. همچنین وضعیت اشتغال والدین باید با سازگاری اجتماعی کودکان در ارتباط باشد. این مطالعه به بررسی مشکلات رفتاری کودکان ۸-۶ ساله در خانواده‌هایی که والدین حضور داشتند، در یک نمونه ۵۲۴ نفری پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که سطح بالایی از اقتدار و داشتن محیط خانوادگی مثبت‌تر، فرزندان را در برابر مشکلات رفتاری حمایت می‌کند. تجزیه و تحلیل تغییرات در مشکلات رفتاری نشان می‌دهد که سختی کار پدر در خارج از خانه، در صورت اشتغال مادر در خارج از خانه و همچنین تعداد زیاد فرزندان، کودکان را در معرض خطر قرار می‌دهد. آنها همچنین معتقدند که مکانیسم ویژه‌ای وجود دارد که سرمایه اجتماعی خانواده از طریق انتقال بین نسلی ارتقاء می‌یابد.

رایت و همکارانش^۲ (۲۰۰۱) رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده و رفتارهای بزهکارانه را بررسی کرده‌اند. داده‌های اولیه آنان از پیمایش ملی جوانان (NYS) استخراج شده است. سن پاسخگویان ۱۱ تا ۲۴ سال است. با استناد به نظریه کلمن یافته‌های آنان نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی خانوادگی در طول زمان، میزان بزهکاری را کاهش می‌دهد و تأثیرات بد رفتاری را تعدیل می‌کند. همچنین تلاش والدین بر حسب مدت زمان صرف‌شده و میزان توجه آنان احتمال ارتکاب رفتارهای بزهکارانه و جامعه‌پذیری توسط همسالان بزهکار را کاهش می‌دهد. آنها همچنین نشان داده‌اند که سرمایه اجتماعی خانواده کنش متقابل و سطح وظایف را افزایش می‌دهد و اساسی را برای کنترل اجتماعی غیر رسمی فراهم می‌سازد.

رایت و فیتزپاتریک^۳ (۲۰۰۶) مطالعه‌ای را تحت عنوان «سرمایه اجتماعی و رفتارهای خشونت‌آمیز نوجوانان (همبستگی بین نزاع و استفاده از اسلحه در میان دانش‌آموزان مدرسه)» انجام دادند که به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و رفتارهای خشونت‌آمیز نوجوانان در یک نمونه ملی از دانش‌آموزان دبیرستانی می‌پردازد (تعداد ۴۸۳۴ نفر). برای ارزیابی مدل‌های چند متغیره‌ای که رابطه خانواده، مدرسه و محله را با رفتارهای خشن بررسی می‌کند؛ از داده‌های مقطعی مربوط به مطالعات طولی ملی، درباره سلامت نوجوانان استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان‌دهنده اهمیت سرمایه اجتماعی به مثابه منبع مهمی است که پیامدهای

1. Parcel

2. Wright

3. Wright & Fitzpatrick

خشونت و مخصوصاً روابط والدین- فرزندان و دل بستگی به مدرسه را تعدیل می‌کند. اگرچه فرض بر این است که ورزش بیشتر و حضور در باشگاه‌های ورزشی گرایش به سوی خشونت را کاهش می‌دهد، اما در این تحقیق نتایج چیز دیگری را نشان داده است.

سلمی و کیویوری^۱ (۲۰۰۶) در مقاله خویش تحت عنوان «همبستگی بین سرمایه اجتماعی و جرم جوانان (نقش شاخص‌های فردی و ساختاری)» با کنترل شاخص‌های سطح فردی و ساختاری سرمایه اجتماعی به بررسی رابطه این دو متغیر پرداخته‌اند. این تحقیق در یک نمونه ۵۱۴۲ نفره از نوجوانان ۱۶-۱۵ ساله انجام گرفته است. نتایج تحلیل رگرسیون چند متغیره نشان می‌دهد، هنگامی که متغیرهای سطح فردی و ساختاری (مثل خودکنترلی) کنترل شده باشد، پایین بودن حمایت از سوی والدین، پایین بودن کنترل از سوی معلم و پایین بودن اعتماد بین اشخاص، با رفتار بزهکارانه همبستگی دارد. کنترل از سوی والدین، حمایت معلمان و پیوند بین نسلی با بزهکاری، تنها در مدل‌های دو متغیره همبستگی دارد. به نظر می‌رسد پیوندهای ضعیف والدین که باعث پیوند نوجوانان به بازار کار پاره وقت می‌شود او را در مقابل خطر بزهکاری حمایت نمی‌کند. در تحقیقات انجام شده داخلی و خارجی، روابط افراد، عامل مؤثری در رفتار بزهکارانه نوجوانان می‌باشد. نکته‌ای که در مورد تحقیقات داخلی و خارجی قابل ذکر می‌باشد این است که در بیشتر تحقیقات، صرفاً به سنجه‌هایی با محوریت شبکه و یا با محوریت هنجارها توجه شده است (کریشنا و شریدر، ۱۹۹۹) و در مطالعاتی که به جای سرمایه اجتماعی، صرفاً به شبکه‌ها پرداخته، اهمیت و توجه کافی به ماهیت چند بعدی، زمینه‌محور و پویای سرمایه اجتماعی نگردیده و صرفاً با تحلیل و بررسی تنها یک نوع شبکه، آن را معرف مفهوم سرمایه اجتماعی در نظر گرفته‌اند. در حالی که حتی اگر شبکه‌های اجتماعی یکی از ابعاد چندگانه سرمایه اجتماعی باشند؛ خود شبکه‌های اجتماعی پدیده‌ای چند بُعدی است و ابعاد مختلفی دارد که می‌تواند با ترکیب مجموعه‌ای از شاخص‌های متعدد توضیح داده شود (ساباتینی، ۲۰۰۶).

مبانی نظری

سرمایه انباره‌ای است که از آن، زنجیره‌ای از منافع استخراج می‌گردد. به عبارتی دیگر یک منبع کلی است که اجتماع، افراد و گروه‌های اجتماعی و نهایتاً کل جامعه از آن استفاده می‌کنند تا هدف‌های خود را تحقق بخشند. به نظر آبرو اندیشه‌ای که در پس مفهوم سرمایه هست حتی در معنای مالی اولیه‌اش مفهومی ارزشی است که احتمالاً می‌تواند اساس ارزش‌های آینده باشد (مبارکی، ۱۳۸۳). سرمایه اجتماعی شامل منابع مفید قابل دسترس برای کنش‌گران است که از طریق روابط اجتماعی آنها حاصل می‌گردد و به یک فرد یا گروه اجازه می‌دهد تا شبکه پایداری از روابط کم و بیش نهادینه‌شده آشنایی و شناخت متقابل را در اختیار داشته باشند (فیلد، ۱۳۸۵: ۳۱)؛ به عبارتی می‌توان گفت سرمایه اجتماعی نوعی ترتیبات اجتماعی ضروری است برای اینکه سایر سرمایه‌ها (مادی، طبیعی، انسانی) بتوانند بیرون از دنیای رایبسون کروزوئه، در عمل کارکرد خود را انجام دهند (بن فاین، ۱۳۸۵: ۲۸۳).

امروزه نظریه سرمایه اجتماعی در ادبیات جامعه‌شناختی اهمیت ویژه‌ای یافته است. به دلیل کاربرد این مفهوم در رشته‌های مختلف این مفهوم معانی بسیار متفاوتی به خود گرفته و به جرأت می‌توان گفت که هیچ تعریف دقیق تجربی از آن وجود ندارد (لی و همکارانش، ۲۰۰۳). با وجود مناقشه‌ها و بحث‌های بی‌پایانی که در مورد تعریف این مفهوم وجود دارد، این اجماع نظر ضمنی نیز بین اندیشمندان علوم اجتماعی وجود دارد که می‌توان سرمایه اجتماعی را به عنوان شبکه‌هایی از روابط اجتماعی در نظر گرفت که از طریق ارتباطها و پیوندها با دیگران ایجاد می‌گردد و با هنجارهای بده بستان و اعتماد مشخص می‌شود (استون و هاگس، ۲۰۰۲).

فوکویاما سرمایه اجتماعی را مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی تعریف می‌کند که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میان‌شان مجاز است، در آن سهیم هستند (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۱). از نظر پاتنام منظور از سرمایه اجتماعی وجوه گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست که می‌توانند با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگ، کارایی جامعه را بهتر کنند (پاتنام، ۱۳۷۷: ۲۵۱). بر اساس تعریف بوردیو سرمایه اجتماعی حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر عضویت در یک گروه است (شارع‌پور، ۱۳۸۴: ۱۱). نکته مهمی

که وجود دارد اینست که همه این متفکران در تعریف سرمایه اجتماعی بر قدرت شبکه‌ها تأکید دارند (فیلد، ۱۳۸۵:۲۰).

چند بعدی بودن مفهوم سرمایه اجتماعی باعث شده تا اختلاف نظرهای زیادی در تعریف آن به وجود آید. یکی از گام‌های اساسی در رسیدن به این هدف، تلاش برای ایجاد صراحت مفهومی از طریق ایجاد تمایز شفاف بین منابع، ابعاد، مؤلفه‌ها، اشکال و پیامدهای سرمایه اجتماعی و رهایی از، گرفتار شدن در تفسیرهای همان‌گویانه در زیر چتر یک برنامه تحقیقی واحد و یکپارچه است.

سنجش سرمایه اجتماعی باید با پیچیدگی نظری که بر ابعاد چندگانه موجود در مفهوم آن تأکید دارد، همخوانی داشته باشد. در این موضوع اجماع کلی وجود دارد که سرمایه اجتماعی متشکل از شبکه‌های اجتماعی (کمیت روابط) است که با هنجارهای اعتماد و بده بستان (کیفیت روابط) مشخص می‌شود اما این‌ها باید به بخش‌های جزئی‌شان شکسته شده و به صورت جداگانه مورد سنجش قرار گیرد (لاچر و دیگران، به نقل از دسیلوا، ۲۰۰۵:۲۹).

باین^۱ و هیکس^۲ در سال ۱۹۹۸ سرمایه اجتماعی را به دو جزء رفتاری/کنشی و شناختی/ادراکی تقسیم نمودند. جزء رفتاری/کنشی مربوط به آن چیزی است که افراد «انجام» می‌دهند (به عنوان مثال، مشارکت در گروه‌ها) و جزء شناختی/ادراکی مربوط به آن چیزی است که افراد فکر یا احساس می‌کنند (به عنوان مثال، آیا آنها به سایر افراد اعتماد می‌کنند؟). این دو جزء به ترتیب به سرمایه اجتماعی ساختاری و سرمایه اجتماعی شناختی اشاره می‌کنند. مضمون سرمایه اجتماعی در بُعد عینی و ساختاری در سطح کلان مورد توجه دورکیم، بُعد ذهنی یا شناختی آن در سطح خرد مورد توجه وبر و مید (۱۹۶۷) و بُعد ارتباطی و تعاملی آن در سطح شبکه روابط مورد عنایت زیمل قرار گرفته است (عبدالهی، ۱۳۸۵:۱۹۹). سرمایه اجتماعی شناختی و ساختاری در کنار یکدیگر مفاهیم تحلیلی مناسبی برای شناسایی پتانسیل رفتارهای جمع‌گرایانه و رفاه اجتماعی در اجتماعات مختلف مکانی محسوب شوند از این رو هر اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی در واقع اندازه‌گیری ظرفیت جامعه برای مدیریت خویش است (ذکایی، ۱۳۸۵:۱).

1. Bain

2. Hicks

سزتر^۱ و وولکاک^۲ در ادامه این مفهوم‌پردازی، سه مفهوم سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، سرمایه اجتماعی بین‌گروهی و سرمایه اجتماعی پیونددهنده را ارایه کردند. درحالی‌که سرمایه اجتماعی ساختاری و شناختی، ماهیت شبکه‌ها (به عبارتی، کمیت و کیفیت شبکه‌ها) را تبیین می‌کند، سرمایه اجتماعی درون‌گروهی، بین‌گروهی و پیونددهنده، جایی که این روابط روی می‌دهد را تبیین می‌کند (دسیلوا، ۲۰۰۵: ۳۰). تقسیم‌بندی دیگری نیز در مورد سطح‌های سرمایه اجتماعی صورت گرفته، در این دیدگاه که سطوح به صورت هرمی نشان داده شده، اجزای سرمایه اجتماعی در چهار سطح هنجارها، تعاملات، منابع و مطلوبیت بررسی شده است (مانودی و بل، ۲۰۰۲: ۱۱).

چارچوب نظری

نظریه‌های مورد استفاده در این تحقیق برای بررسی رابطه سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری، نظریه سرمایه اجتماعی خانواده کلمن و نظریه پیوند اجتماعی هیرشی می‌باشند. کلمن با ردیابی مفهوم سرمایه اجتماعی در نوشته‌های لوری، این اصطلاح را برای تشریح چگونگی بهره‌گیری افراد از منابعی که از طریق روابط اجتماعی در خانواده و جامعه به دست می‌آید، در راستای منافع خود و جمع تشریح کرده است (اشنایدر، ۱۳۸۴: ۵۴). کلمن بر این باور است که سرمایه اجتماعی بر مبنای کارکرد آن تعریف می‌شود و ذات واحدی نیست بلکه مجموعه‌ای از ذات‌های گوناگون است که دو عنصر مشترک دارد: اولاً همه آنها مشتمل بر جنبه‌ای از ساختار اجتماعی‌اند، ثانیاً برخی کنش‌های کنش‌گران را در داخل محدوده ساختار تسهیل می‌کنند (تاجبخش، ۱۳۸۵: ۵۰). او معتقد است که سرمایه اجتماعی به صورت ذاتی در درون روابط و بین کنش‌گران وجود دارد و قادر است در هر سطح از تراکم جمعیتی ایجاد شود (پارسل، ۱۹۹۳: ۱۲۶).

کلمن بیشتر توجه خود را به سرمایه اجتماعی موجود در قلمرو خانواده معطوف کرده و بیشتر به تأثیر این نوع سرمایه اجتماعی بر رشد شناختی دانش‌آموزان پرداخته است (شارع‌پور، ۱۳۸۴: ۱۵). در نظریه کلمن دو عنصر کلیدی سرمایه اجتماعی خانواده، یکی شبکه‌هاست که یک عنصر عینی می‌باشد و دیگری هنجارها که یک عنصر ذهنی است. وی سه مکانیسم را ذکر کرده که از طریق آن خانواده‌ها سرمایه اجتماعی را انتقال می‌دهند: ۱- از طریق تلاش و زمانی که توسط والدین صرف می‌شود. ۲- از طریق پیوندهای مؤثر

¹ . Szreter

² . Woolcock

بین والدین و فرزندان ۳- از طریق رهنمون‌های روشن و مفصلی که با رفتارها سر و کار دارد و قابل قبول یا غیر قابل قبول به نظر می‌رسد. وی در تحلیل‌هایش مثال‌هایی را از این‌که چگونه شدت کنش متقابل والدین و بچه‌ها می‌تواند به رشد ذهنی و اجتماعی بچه کمک کند فراهم آورده است (رایت و همکارانش، ۲۰۰۱: ۸).

متغیر سرمایه اجتماعی خانواده چندین معرف را ارزیابی می‌نماید. اول این‌که تعیین می‌نماید که نوجوانان چه مقدار از زمان را به صحبت کردن با والدین و گذراندن اوقات فراغت با والدین در طول روزهای هفته صرف می‌کنند. کلمن استدلال نموده که صرف زمان با فرزندان عامل اصلی برای سرمایه‌گذاری منابعی است که آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. خانواده‌هایی که سرمایه اجتماعی بالایی دارند هدف از صرف کردن وقت و انرژی برای فرزندان‌شان، به وجود آوردن افرادی است که از لحاظ اجتماعی و از لحاظ روانشناختی سازگار هستند. به نظر کلمن یکی از مکانیسم‌هایی که در درون خانواده‌ها برای رسیدن به این اهداف به کار برده می‌شود ایجاد و حفظ پیوندهای عاطفی پایدار است. بنابراین بخش عظیم نتایج بی‌واسطه‌ای که از سرمایه‌گذاری خانواده نشأت می‌گیرد، پیوندهای عاطفی است که از طریق کنش متقابل حمایتی خانواده پدید می‌آید. وی معتقد است پیوند خانوادگی به عنوان یک مجرا عمل می‌کند که از طریق آن اجتماعی شدن مؤثر اتفاق می‌افتد. معرف دوم سرمایه اجتماعی خانواده، وابستگی خانوادگی را می‌سنجد که عبارتند از کارهایی که خانواده با هم انجام می‌دهند و معرف سوم نگرش والدین نسبت به بچه‌هاست؛ یعنی داشتن والدینی که فکر می‌کنند بچه‌ها وظایف خود را به درستی انجام می‌دهند. وی شبکه درون خانواده را به وسیله بررسی نسبت والدین به فرزندان اندازه‌گیری می‌کند. کلمن معتقد است سرمایه‌ای که رفتار زیان‌آور را محدود می‌کند باید موانعی را برای آنچه به عنوان رفتار قابل قبول یا غیر قابل قبول ملاحظه می‌شود، ایجاد کند. منابعی که بیان آزادانه منافع شخصی را محدود می‌کند (همان: ۹). برای اندازه‌گیری ارزش هنجاری همکاری درون خانواده، کلمن کیفیت تعاملات والدین و بچه‌ها را اندازه‌گیری می‌کند، شاخصی که به وسیله کلمن استفاده می‌شود نه مخصوصاً اندازه‌گیری تقریبی هنجارهای اعتماد و روابط متقابل درون خانواده، بلکه فراوانی بحث با والدین درباره موضوعات شخصی می‌باشد (وینتر، ۲۰۰۰: ۷). از سوی دیگر، چهارچوب نظری این تحقیق مبتنی بر جوانبی از نظریه پیوند اجتماعی هیرشی می‌باشد. بدین معنی که از برخی از مؤلفه‌های نظریه وی در فرایند شاخص‌سازی و نیز در تبیین رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری استفاده شده است و دلیل اهمیتش برای چهارچوب نظری این است که نظریه کنترل اجتماعی که نظریه پیوند

هیرشی از انواع آن است، بر روی نوجوانان متمرکز شده است. در حالی که سایر نظریات، کمتر به طور خاص، به نوجوانان پرداخته اند (حسینی نثار، ۱۳۸۳: ۶).

هیرشی موضوع پیوند اجتماعی را مطرح می‌سازد. او بر این اعتقاد است که کجرفتاری زمانی اتفاق می‌افتد که پیوند میان فرد و جامعه ضعیف شده و یا گسسته شود. پیوند اجتماعی به مجموع عوامل محسوس و نامحسوس که یک جامعه در جهت حفظ معیارهای خود به کار می‌برد و مجموع موانعی که به قصد جلوگیری افراد از کجروی اجتماعی در راه آنان قرار می‌دهد، گفته می‌شود (ستوده، ۱۳۷۶: ۱۳۷). کنترل اجتماعی و پیوندهای اجتماعی یعنی عناصر کلیدی سرمایه اجتماعی، عناصر ضروری تئوری پیوند اجتماعی هیرشی می‌باشند (سلمی و کیویوری، ۲۰۰۶: ۱۲۶). پاره‌ای محققان جنبه ساختارگرایانه آن را مورد ملاحظه قرار داده‌اند. آن‌ها می‌گویند هیرشی در پاسخ به این سؤال که چرا مردم از قوانین پیروی می‌کنند و مرتکب انحراف نمی‌شوند، به سراغ عوامل اجتماعی مانند ساختارهای خانواده، آموزش و گروه‌های همالان می‌رود (ویلیامز، ۱۳۸۳: ۱۹۹). هیرشی معتقد است چهار عنصر اصلی که باعث پیوند فرد و جامعه می‌شود شامل: وابستگی به اجتماع، تعهد، مشغولیت (مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی)، اعتقاد و باور داشتن به قواعد اجتماعی می‌باشد (احمدی، ۱۳۸۴: ۹۰).

روش تحقیق

پژوهش، به صورت پیمایشی و از طریق پرسشنامه خود اجرایی انجام شده است. واحد تحلیل، فرد و سطح تحلیل، خرد می‌باشد. همچنین در این تحقیق دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان شهر سمنان که در سال تحصیلی ۸۷-۸۶ مشغول به تحصیل بودند به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند که حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۴۱۰ نفر تعیین شده و شیوه نمونه‌گیری نیز به صورت چند مرحله‌ای طبقه‌ای غیرمتناسب بوده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده، با استفاده از نرم‌افزار SPSS از روش‌های آماری توصیفی (نمودارها و آمارهای جداول توزیع فراوانی) و آمارهای استنباطی (آزمون Anova، آزمون t، رگرسیون چند متغیره) استفاده شده است.

اعتبار^۱ و روایی^۲ ابزار سنجش

اعتبار سنجش بستگی به تطابق مفهوم با معرف‌های تجربی سنجش آن دارد. اصلی‌ترین روش آزمون اعتبار، بررسی دقیق سنجه مفهوم در پرتو معنای آن و طرح این پرسش جدی است که آیا این ابزار سنجش واقعاً مفهوم مورد نظر را می‌سنجد یا نه (بیکر، ۱۳۷۷: ۱۳۹). در این تحقیق از روش اعتبار محتوا^۳ استفاده شده است. در این رویکرد به ارزیابی اعتبار تأکید بر این امر است که معرف‌ها تا چه میزان وجوه مختلف مفهوم را می‌سنجند. توافق بر سر اعتبار محتوایی یک سنجه نهایتاً به نحوه تعریف مفهومی بستگی دارد که برای آزمودن آن طراحی شده است. با توجه به عدم توافق درباره محتوای بسیاری از مفاهیم علوم اجتماعی ساختن سنجه‌هایی که در مورد اعتبار آنها توافق وجود داشته باشد کار دشواری است، نهایتاً اعتبار محتوای سنجه باید با تعریف اسمی مفهوم مورد استفاده پیوند داشته باشد (دواس، ۱۳۸۳: ۶۴). منظور از روایی یا پایایی این است که اگر آزمایشی را چند بار تکرار کنیم یا تجزیه و تحلیل را به دفعات مختلف انجام دهیم، در همه موارد نتایج به دست آمده یکسان باشد (ساروخانی: ۱۳۸۰: ۱۵۱). برای تعیین روایی این تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. در واقع آلفای کرونباخ نشانگر انسجام درونی و همسازی داخلی گویه‌ها به‌شمار می‌رود. جدول (۱) نتایج تحلیل روایی متغیر وابسته و ابعاد متغیر مستقل را نشان می‌دهد.

جدول (۱) نتایج تحلیل روایی متغیرهای اصلی تحقیق

متغیر	تعداد گویه‌ها	ضریب روایی
سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده	۱۴	۰/۶۱
سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون خانواده	۱۷	۰/۶۴
سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده	۲۳	۰/۸۶
سرمایه اجتماعی شناختی بیرون خانواده	۲۱	۰/۸۴
بزهکاری	۱۸	۰/۷۹

۱. Validity

۲. Reliability

۳. Construct Validity

استاندارد سازی: یکی از شیوه‌های تعدیل گویه‌های مختلف‌الطول همان استاندارد کردن نمرات است. با تبدیل نمرات پاسخگویان در هر رشته از گویه‌های مختلف‌الطول به نوعی نمره استاندارد مسئله حل می‌شود (دواس، ۱۳۸۳: ۲۲۶). در این تحقیق، متغیرهای عضویت والدین در نهادها، عضویت فرد در انجمن‌ها و گروه‌ها و متغیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی، ابتدا به صورت استاندارد درآمدند و سپس با هم ترکیب شدند.

هم‌ارز کردن: یکی از دشواری‌های کار با مقیاس‌ها خواه با گویه‌های استاندارد و خواه با نمرات خام تشخیص حد بالا و پایین مقیاس بسته به تعداد گویه‌های آن، توزیع آن‌ها، تعداد طبقات هر گویه و حداقل و حداکثر نمره هر گویه است که مقادیر مختلفی می‌گیرد. برای غلبه بر این مسایل و مشهودتر کردن معنای نمرات مقیاس بهتر است مقیاس‌ها را به گونه‌ای تغییر دهیم که دارای مقادیر حداقل و حداکثر مشخص گردند (همان: ۲۶۷). در این تحقیق متغیرهای مستقل و متغیر وابسته (بزهکاری)، هم‌ارز شده‌اند.

تعریف نظری و عملیاتی مفاهیم

بزهکاری: برخی تعاریف، بزهکاری را تخطی از قوانین رسمی جامعه دانسته‌اند (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۱۵۲). گویا اصطلاح بزهکاری در علوم اجتماعی به آن دسته از اعمال اجتماعی نوجوانان اشاره دارد که از لحاظ هنجارهای حقوقی یا اجتماعی به منزله اعمال انحرافی یا ضد اجتماعی تعیین و ارزیابی می‌شود و جرایم در خور کیفی است که نوجوانان دوازده تا بیست ساله مرتکب می‌شوند. بزهکاری نوجوانان را به سه جهت «غیر مادی بودن، توأم بودن با کینه و خشم و نفی هنجارهای اجتماعی» می‌توان از بزهکاری بزرگسالان جدا کرد (محمدی اصل، ۱۳۸۵: ۴۵). ابتدا بزهکاری به چهار بُعد وندالیسم، خشونت و پرخاشگری، دزدی و تقلب، کجروی‌های فرهنگی تقسیم شده است. سپس برای هر بُعد، شاخص‌هایی در نظر گرفته شده و در نهایت با سؤالات مناسب مورد سنجش قرار گرفته‌اند. برای بُعد وندالیسم، شاخص‌های تخریب وسایل عمومی شهر و تخریب وسایل مدرسه (فورده، ۲۰۰۵ و زانگ، ۲۰۰۰) و تخریب وسایل درون خانه استفاده شده است. درگیری خیابانی و درگیری در مدرسه (کرگر، ۲۰۰۴، سامپسون و الیس^۱، ۱۹۹۴)، تهدید و ترساندن دیگران (رایت و فیتزپاتریک، ۲۰۰۶) نیز به عنوان شاخص‌های خشونت و پرخاشگری انتخاب شده‌اند. شاخص‌های دزدی و تقلب شامل این موارد می‌شوند: دزدی از خانه (زانگ و

---

¹ Simpson & Elis

همکاران، ۲۰۰۰)، برداشتن وسایل از مغازه (رگنروس^۱، ۲۰۰۲)، نپرداختن پول بلیط (طالبان، ۱۳۸۰ و حسینی نثار، ۱۳۸۳، زانگ^۲ و همکارانش، ۲۰۰۰) و تقلب در امتحانات (طالبان، ۱۳۸۰، حیدری چروده، ۱۳۸۰، موسوی، ۱۳۸۶). شاخص‌های کجروی فرهنگی شامل مزاحمت تلفنی، سیگار کشیدن، دیر برگشتن به خانه، پوشش نامناسب در مدرسه، بی‌احترامی به معلم، فرار از مدرسه، غیبت از مدرسه می‌باشد (طالبان، ۱۳۸۰).
گویه‌های ۱۸-۱ سؤال ۳۳ پرسشنامه برای این منظور طراحی شده است.

سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده: به جنبه‌های قابل رؤیت و شاید عینی‌تر و قابل لمس‌تر مفهوم سرمایه اجتماعی که در روابط غیر رسمی، شدید، بادوام و چهره به چهره درون خانواده وجود دارد، اشاره می‌کند. وسعت و شدت عینی، پیوندها و روابط درون خانواده را شامل می‌شود (هارپ‌هام، ۲۰۰۲). شامل مؤلفه‌های تعاملات بین اعضای خانواده، تعداد فرزندان، حضور والدین در خانه و اشتغال پدر و مادر است.

سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون خانواده: سرمایه اجتماعی که برای رشد نوجوانان مهم است، منحصرأ در محدوده خانواده جای ندارد، بلکه می‌توان آن را در بیرون از خانواده و در جامعه که در برگیرنده روابط اجتماعی پدر و مادرها و در بستگی که به وسیله این ساختار روابط به نمایش درمی‌آیند و در (شبکه) ارتباطات پدران و مادران با نهادها یافت (تاجبخش، ۱۳۸۵: ۷۸). به عبارتی دیگر این بُعد از سرمایه اجتماعی به روابط عینی و پیوندهای خارج از خانه افراد در درون اجتماع کلی‌تر اشاره دارد که منابعی را جهت کمک به اعضای خانواده ایجاد می‌نماید. شامل مؤلفه‌های تحرک و جابجایی مکانی (جابجایی خانه، جابجایی مدرسه) ارتباطات اجتماعی (رفت و آمد خانوادگی، عضویت فرد و والدین در نهادها و انجمن‌ها) و فروبستگی بین نسلی می‌باشد.

سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده: شامل آن بعد از سرمایه است که به تجلیات انتزاعی‌تر سرمایه اجتماعی از قبیل، ادراکات از حمایت، بده بستان، اعتماد، هنجارها و ارزش‌ها در درون خانواده اشاره دارد و کنش‌های متقابل میان مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهند (هارپ‌هام، ۲۰۰۲). شامل مؤلفه‌های: سطح انتظارات والدین، آگاهی والدین، صمیمیت بین اعضای خانواده، اعتماد درون خانواده و حمایت خانواده می‌باشد.

سرمایه اجتماعی شناختی بیرون خانواده: به بُعد دیگری از سرمایه اجتماعی می‌پردازد که تجلیات انتزاعی‌تر سرمایه اجتماعی است یعنی آن چیزی که افراد فکر یا احساس می‌کنند (به عنوان مثال، آیا آنها به

¹ . Regnerus

².Zhang

سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری ۱۲۱

سایر افراد اعتماد می‌کنند). (دسیلوا، ۲۰۰۵: ۲۹). شامل اعتماد بیرون خانواده (تعمیم یافته)، همکاری و حمایت اجتماعی می‌باشد.

یافته‌ها

جدول شماره (۲) توزیع فراوانی بزهکاری و سرمایه اجتماعی خانواده را بر حسب جنسیت پاسخگویان نشان می‌دهد. ۵۴/۲ درصد پاسخگویان پسر که میزان بزهکاری‌شان در حد خیلی کم گزارش شده است، میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌شان را در حد متوسط بیان داشته‌اند. این در حالی است که تنها ۱/۱ درصد پاسخگویان مذکور، میزان سرمایه اجتماعی خود را در حد خیلی کم عنوان کرده‌اند. از سوی دیگر، ۴۹/۲ درصد پاسخگویان زن که میزان بزهکاری‌شان در حد خیلی کم عنوان شده است، میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌شان را در حد متوسط و ۴/۷ درصد در حد خیلی کم ارزیابی کرده‌اند. از سوی دیگر، ۶۵/۶ درصد پسران پاسخگو که میزان بزهکاری‌شان در حد کم ارزیابی شده است، میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌شان را در حد متوسط بیان داشته‌اند. در میان همین پاسخگویان، ۳/۳ درصد به‌طور مشابه میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌شان را در حد خیلی کم و خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند. در این میان، ۶۸/۱ درصد دختران با میزان بزهکاری کم، میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌شان را در حد متوسط و ۱/۲ درصد در حد خیلی کم عنوان کرده‌اند. در میان پسرانی که میزان بزهکاری‌شان در حد متوسط ارزیابی شده است، ۷۰/۳ درصد میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌شان را نیز در حد متوسط عنوان کرده‌اند، نکته جالب اینجاست که هیچ کدام از پاسخگویان مذکور میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌هایشان را در حد خیلی کم بیان نداشته‌اند. این در حالی است که برای پاسخگویان دختر دارای بزهکاری متوسط، بیشترین میزان سرمایه اجتماعی با ۳۷/۵ درصد مربوط به حد متوسط بوده است. در میان پاسخگویان مذکور نیز هیچ کدام، میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌هایشان را در حد خیلی کم بیان نداشته‌اند. از سوی دیگر، در میان پسرانی که بزهکاری‌شان در حد زیاد بیان شده است، ۴۴/۴ درصد میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌شان را در حد کم عنوان کرده‌اند، اما هیچکس در میان این دسته از پاسخگویان، میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌اش را در حد خیلی زیاد یا خیلی کم بیان نداشته است. برای دختران با سطح بزهکاری زیاد، قضیه رنگ متفاوتی به خود می‌گیرد. برای این دسته از پاسخگویان، در حالی که ۷۵/۲ درصد سرمایه اجتماعی‌شان در حد متوسط گزارش شده است، هیچ فردی میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌اش را در حد کم، زیاد و خیلی زیاد عنوان نکرده است. از جهت دیگر

نیز، ۱۰۰ درصد پسران و دختران دارای بزهکاری بالا میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌هایشان را در حد متوسط ارزیابی کرده‌اند. در مجموع نیز ۱۲۸ پاسخگوی دختر بزهکاریشان در حد خیلی کم ارزیابی شده است، در حالی که این میزان برای پسران به عدد ۹۶ کاهش یافته است. داده‌های جدول فوق به خوبی نشان می‌دهد که از لحاظ پایین بودن میزان بزهکاری میان پسران و دختران تفاوت قابل ملاحظه‌ای وجود دارد. از سوی دیگر می‌توان بیان داشت که با افزایش میزان بزهکاری، تجمع میزان سرمایه اجتماعی خانواده‌های پاسخگویان از سطوح خیلی کم و کم و همین‌طور زیاد و خیلی زیاد، به سوی سطح متوسط متمرکز می‌گردد.

جدول (۲) توزیع فراوانی بزهکاری و سرمایه اجتماعی خانواده بر حسب جنسیت پاسخگویان

جنسیت	میزان بزهکاری										
	خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم		خیلی کم		میزان سرمایه اجتماعی خانواده
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
پسر	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳/۳	۲	۱/۱	۱	خیلی کم
	۰	۰	۴۴/۴	۴	۵/۱	۱	۱۱/۵	۷	۱۵/۶	۱۵	کم
	۱۰۰	۱	۳۳/۳	۳	۷۰/۳	۱۴	۶۵/۶	۴۰	۵۴/۲	۵۲	متوسط
	۰	۰	۱۱/۱	۱	۱۵	۳	۱۶/۴	۱۰	۲۴/۱	۲۳	زیاد
	۰	۰	۰	۱	۱۰/۱	۲	۳/۳	۲	۵/۲	۵	خیلی زیاد
	۱۰۰	۱	۱۰۰	۹	۱۰۰	۲۰	۱۰۰	۶۱	۱۰۰	۹۶	جمع کل
دختر	۰	۰	۲۵/۱	۱	۰	۰	۲/۱	۱	۴/۷	۶	خیلی کم
	۰	۰	۰	۰	۳۱/۳	۵	۱۲/۸	۶	۱۴/۱	۱۸	کم
	۱۰۰	۲	۷۵/۲	۳	۳۷/۵	۶	۶۸/۱	۳۲	۴۹/۲	۶۳	متوسط
	۰	۰	۰	۰	۲۵/۴	۴	۱۴/۹	۷	۲۸/۱	۳۶	زیاد
	۰	۰	۰	۰	۶/۳	۱	۲/۱	۱	۳/۹	۵	خیلی زیاد
	۱۰۰	۲	۱۰۰	۴	۱۰۰	۱۶	۱۰۰	۴۷	۱۰۰	۱۲۸	جمع کل

جدول (۳) مقایسه میانگین بزهکاری در طبقات سرمایه اجتماعی

متغیر	مقوله	میانگین بزهکاری	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معنی دار بودن Sig	آزمون یکنواختی واریانس‌ها
جنسیت	پسر	۱۳۴/۹۰	۰/۷۴۲	۲/۷۰۸	۴۰۸	۰/۰۰	۰/۱۰۲
	دختر	۱۲۲/۴۲	۰/۷۴۳				

جدول نتایج آزمون T-Test، تفاوت میانگین بزهکاری در بین پاسخگویان دختر و پسر را نشان داده است. بر اساس یافته‌های جدول می‌توان گفت که بین میانگین بزهکاری پاسخگویان پسر (۱۳۴/۹۰) و میانگین بزهکاری پاسخگویان دختر (۱۲۲/۴۲) تفاوت وجود دارد و این تفاوت معنادار ($P=۰۰/۰$) می‌باشد. بدین معنی که میانگین بزهکاری مشاهده شده در بین پاسخگویان پسر بالاتر از میانگین بزهکاری مشاهده شده در بین پاسخگویان دختر می‌باشد، که این نتایج در تحقیقات پیشین داخلی نیز تأیید گردیده است.

جدول (۴) آزمون تفاوت میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده بر حسب جنسیت

ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده	مقوله	میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معنی دار بودن Sig	آزمون یکنواختی واریانس‌ها
ساختاری درون خانواده	پسر	۱۲/۸۸	۳/۹۸	-۱/۰۸	۳۷۹	۰/۲۷۹	۰/۴۹۱
	دختر	۱۳/۳۱	۳/۸۴				
ساختاری بیرون خانواده	پسر	۱۵/۹۴	۷/۹۱	-۱/۳۹	۳۹۹	۰/۱۶۴	۰/۶۲۲
	دختر	۱۷/۰۷	۸/۲۵				
شناختی درون خانواده	پسر	۶۰/۹۵	۱۱/۱۶	۱/۲۰	۲۷۵	۰/۲۲۸	۰/۴۱۰
	دختر	۵۹/۲۳	۱۲/۲۹				
شناختی بیرون خانواده	پسر	۳۶/۰۷	۹/۷۵	۲/۷۰	۳۶۵	۰/۰۰۷	۰/۲۸۳
	دختر	۳۳/۴۳	۹/۱۰				

جدول آزمون تفاوت، میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده را بر حسب جنسیت پاسخگویان نشان می‌دهد. بر اساس یافته‌های جدول تنها تفاوت معناداری ($P=0/007$) که در میانگین ابعاد سرمایه اجتماعی خانواده مشاهده می‌شود، مربوط به بعد سرمایه اجتماعی شناختی بیرون خانواده می‌باشد. بدین معنی که میانگین سرمایه اجتماعی شناختی بیرون خانواده در بین پاسخگویان پسر ($36/07$) بالاتر از پاسخگویان دختر ($33/43$) می‌باشد. همچنین میانگین ابعاد ساختاری درون خانواده ($P=0/279$) و ساختاری بیرون خانواده ($P=0/164$) در بین پاسخگویان دختر بالاتر از پاسخگویان پسر مشاهده گردیده است، اما این تفاوت‌ها معنادار نبوده‌اند.

تحلیل‌های رگرسیونی برای تبیین بزهکاری (با ورود مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی خانواده)

در مدل رگرسیونی که به روش گام به گام و از طریق ورود مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، برای تبیین بزهکاری پسران صورت گرفته‌است، مشاهده می‌شود که از بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی که در معادله رگرسیونی وارد شده است، ۲ مؤلفه (صمیمیت اعضا، حمایت خانواده) در معادله باقی مانده و با بزهکاری رابطه معناداری داشته‌اند و بقیه مؤلفه‌ها به علت معنادار نبودن از معادله خارج شده‌اند، و طبق داده‌های جدول این متغیرها $0/38$ با بزهکاری همبستگی داشته‌اند، همچنین بر اساس مقدار ضریب تعیین یا R^2 (مجذور همبستگی پیرسون)، این متغیرها توانسته‌اند $0/14$ تغییرات بزهکاری پسران را پیش‌بینی نمایند که در بین متغیرها، صمیمیت اعضا، قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده بوده است ($-0/434 = \beta$). همچنین در مدل تحلیل رگرسیونی دختران، تنها ۲ متغیر آگاهی والدین و عضویت والدین در نهادها، با بزهکاری، رابطه‌شان در سطح معنی‌داری بوده ($\text{Sig} < 0/05$) و بقیه مؤلفه‌ها چون رابطه معنی‌داری نداشته‌اند در معادله رگرسیونی باقی نمانده‌اند. بر اساس مقدار ضریب همبستگی می‌توان گفت که این متغیرها $0/37$ با بزهکاری دختران همبستگی دارند. همچنین مقدار R^2 نشان داده است که این دو متغیر می‌توانند $0/14$ واریانس بزهکاری دختران را پیش‌بینی نمایند. در بین این دو متغیر، آگاهی والدین بیشترین قدرت پیش‌بینی بزهکاری را داشته است ($-0/357 = \beta$). بر این اساس می‌توان گفت آگاهی والدین در تغییرات بزهکاری دختران بیشترین اثر را نشان داده است در صورتی که در بزهکاری پسران چندین متغیر دیگر نیز با بزهکاری رابطه معنی‌داری را داشته‌اند.

سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری ۱۲۵

جدول (۵) مدل رگرسیون بزهکاری پسران (با ورود مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی خانواده)

متغیر	ضریب غیر استاندارد (B)	ضریب استاندارد (Beta)	T- value (ارزش T)	Sig (معناداری)
صمیمیت اعضاء خانواده	-۰/۰۱۳	-۰/۴۳۴	-۴/۵۲۹	۰/۰۰۰
حمایت خانواده	۰/۸۸۳	۰/۲۴۴	۲/۵۴	۰/۰۱۲

ضریب همبستگی (R) = ۰/۱۴۷ ضریب تعیین (R^2) = ۰/۱۳۳ ضریب تعیین تعدیل شده (Adjusted R Square) = ۰/۱۲۸

جدول (۶) مدل رگرسیون بزهکاری دختران (با ورود مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی خانواده)

متغیر	ضریب غیر استاندارد (B)	ضریب استاندارد (Beta)	T- value (ارزش T)	Sig (معناداری)
آگاهی والدین	-۰/۸۸۹	-۰/۳۵۷	-۴/۵۴	۰/۰۰
عضویت والدین	۰/۳۵۴	۰/۱۷۱	۲/۱۷۳	۰/۰۳

ضریب همبستگی (R) = ۰/۳۷۴ ضریب تعیین (R^2) = ۰/۱۴۰ ضریب تعیین تعدیل شده (Adjusted R Square) = ۰/۱۲۸

تحلیل مسیر

تحلیل مسیر ابزار تحلیلی مهمی برای آزمودن نظریه است. از طریق کاربرد آن محقق می‌تواند توافقی الگویی از همبستگی‌ها را که از مجموعه‌ای از مشاهدات حاصل شده‌اند، با یک مدل معین معلوم کرد (کرلینجر و پدهاوزر، ۱۳۶۶: ۴۲۰)، زیرا تحلیل مسیر شیوه‌ای در تحلیل و ارائه نتایج است که عمدتاً بر تکنیک‌هایی استوار است که ما را قادر می‌سازد میزان مناسب بودن و مقدار اثر هر متغیر را تعیین کنیم. علاوه بر آن، به کمک ساز و کار اثر متغیرها بر یکدیگر پی می‌بریم اثر هر متغیر تا چه حد مستقیم است و تا

چه حد غیر مستقیم، بدین ترتیب تحلیل مسیر به طریق قابل فهم ساده‌ای اطلاعات زیادی درباره فرایندهای علی فراهم می‌آورد (دواس، ۱۳۸۶: ۲۲۲).

جدول (۷) ضرایب تأثیر مدل تبیین کننده متغیره بزهکاری پسران

متغیر	ضریب تأثیر غیر استاندارد (B)	ضریب تأثیر استاندارد (Beta)	T- value (ارزش T)	Sig (معناداری)
سرمایه اجتماعی ساختاری	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱	۰/۲۸۵	۰/۷۷۶
سرمایه اجتماعی ساختاری	۰/۲۰۰	۰/۲۰۲	۲/۱۲۹	۰/۰۳
سرمایه اجتماعی شناختی	-۰/۲۹۸	-۰/۴۰۹	-۳/۲۴۳	۰/۰۰۲
سرمایه اجتماعی شناختی	۰/۱۹۴	۰/۲۲۸	۱/۸۹۰	۰/۰۶۱

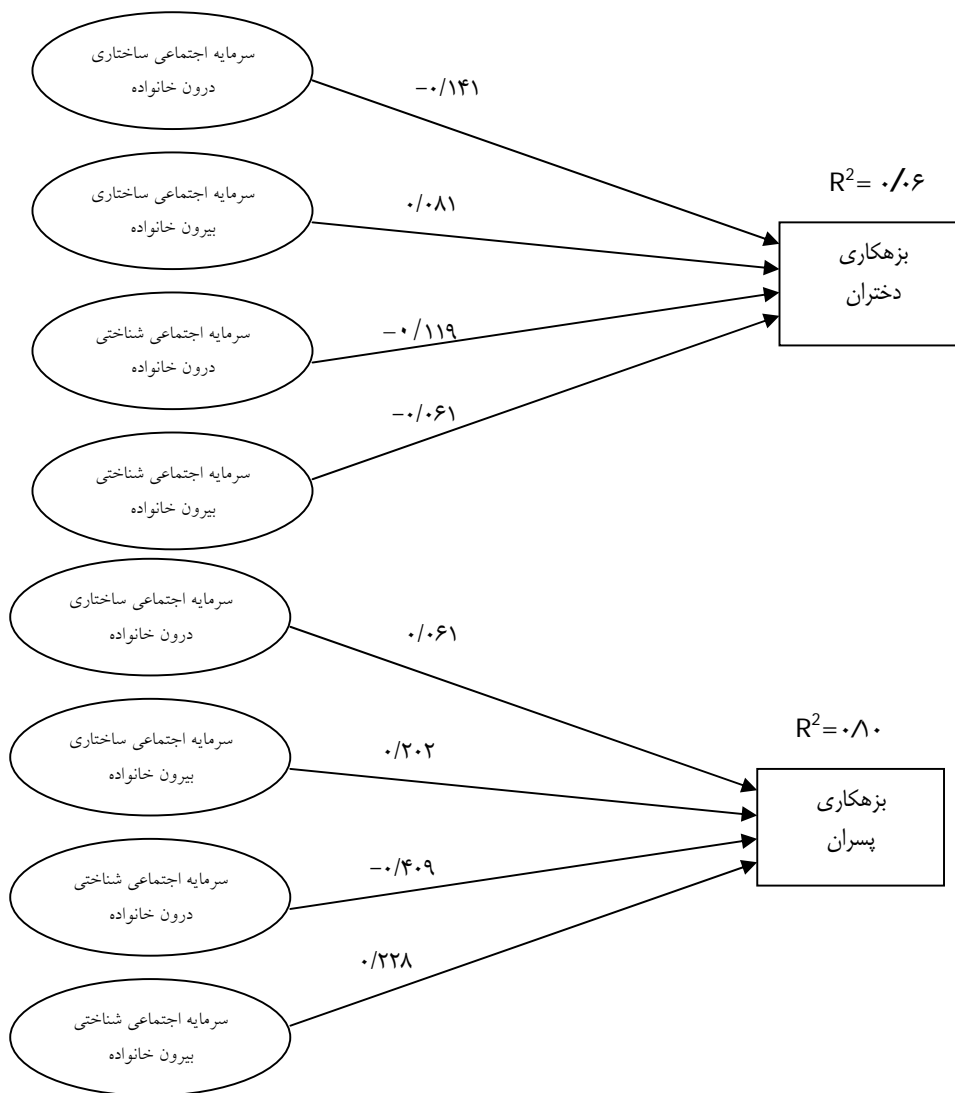
Adjusted R Square = ۰/۰۷ ضریب تعیین تعدیل شده (R^2) = ۰/۱۰ ضریب تعیین (R) = ۰/۳۲ ضریب همبستگی

جدول (۸) ضرایب تأثیر مدل تبیین کننده متغیره بزهکاری دختران

متغیر	ضریب غیر استاندارد (B)	ضریب استاندارد (Beta)	T- value (ارزش T)	Sig (معناداری)
سرمایه اجتماعی	-۰/۲۵۵	-۰/۱۴۱	-۱/۳۹۵	۰/۱۶۵
سرمایه اجتماعی	۰/۰۶۸	۰/۰۸۱	۰/۹۵۵	۰/۳۴۱
سرمایه اجتماعی شناختی	-۰/۰۶۹	-۰/۱۱۹	-۰/۸۶۹	۰/۳۸۶
سرمایه اجتماعی شناختی	-۰/۰۴۷	-۰/۰۶۱	-۰/۵۱۸	۰/۶۰۶

Adjusted R Square = ۰/۰۴ ضریب تعیین تعدیل شده (R^2) = ۰/۰۶ ضریب تعیین (R) = ۰/۲۵ ضریب همبستگی

سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری ۱۳۷

نمودارها، مدل تحلیل مسیر بزهکاری پسران و دختران پاسخگو را نشان می‌دهد. در این مدل‌ها، چهار متغیر مستقل سرمایه اجتماعی خانواده به روش جبری وارد معادله شده‌اند و هر چهار متغیر در معادله باقی

مانده‌اند و هیچ‌یک از مسیرها، از معادله حذف نگردیده است، زیرا بر اساس استدلال کرلینجر و پدهاوزر، اگر تحلیل مبتنی بر یک نمونه نسبتاً بزرگ باشد، ضریب‌های مسیر کوچک هم ممکن است به لحاظ آماری معنی‌دار شوند و این مشکلی است که در ملاک آماری معنادار بودن پیش می‌آید، بنابراین ایشان پیشنهاد کرده‌اند که ملاک حذف مسیرهای مدل تحلیلی، ضریب‌های مسیر که معادل ضریب‌های بتا است، باشد؛ به این صورت که ضرایب مسیر کوچکتر از $0/05$ غیر معنادار تلقی شود (کرلینجر و پدهاوزر، ۱۳۶۶: ۴۲۰). بر اساس مقدار ضریب تعیین (مجذور همبستگی پیرسون)، این متغیرها توانسته‌اند $0/10$ تغییرات بزهکاری پسران و $0/06$ تغییرات بزهکاری دختران را تبیین نمایند. همچنین ضرایب بتا نشان داده‌است که قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده بزهکاری در بین پاسخگویان پسر به ترتیب، متغیر سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده ($0/49 = \beta$)، سرمایه اجتماعی شناختی بیرون خانواده ($0/228 = \beta$) سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون خانواده ($0/202 = \beta$) و سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده ($0/06 = \beta$) بوده است، این در حالی است که قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌ها در مورد تغییرات بزهکاری دختران پاسخگو به ترتیب، سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده ($0/141 = \beta$)، سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده ($0/119 = \beta$)، سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون خانواده ($0/081 = \beta$) و سرمایه اجتماعی شناختی بیرون خانواده ($0/06 = \beta$) بوده است.

نتیجه‌گیری

تغییرات به وقوع پیوسته در دهه‌های اخیر، نشان از تحول اساسی در ساختار نظام ارزشی جامعه می‌دهد. تحولاتی که چه بخواهیم و چه نخواهیم با نظم سنتی پیشین در تقابل است. امروزه با تشدید فرایندهای جهانی‌شدن و پیامدهای فرهنگی- اجتماعی آن، به ویژه مصرف‌گرایی، تکثر جوامع و به تبع آن آسیب‌های اجتماعی از قبیل افسردگی و اعتیاد، جرم و بزهکاری، جنایت و شورش‌های اجتماعی، بیکاری و اوقات فراغت، مشکل در ازدواج، کنکور و...، نوجوانان به موضوع سیاست‌های اجتماعی مبدل شده‌اند. نوجوانان به عنوان یکی از مهم‌ترین گروه‌های سنی، تنها افرادی نیستند که در معرض فرایندهای متفاوت توسعه اجتماعی قرار گرفته‌اند، بلکه آنها به شیوه‌ای متفاوت از سایر گروه‌های سنی به این رویدادها واکنش نشان داده‌اند.

بر اساس نتایج تحلیل رگرسیونی چند متغیره بزهکاری دختران و پسران، متغیر سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده، بیشترین تأثیر را بر کاهش بزهکاری نوجوانان پسر داشته است؛ این در حالی است در بین

پاسخگویان دختر، سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده بیشترین تأثیر را بر تغییرات بزهکاری نشان داده است و مؤید این مسئله می‌باشد که سرمایه اجتماعی ساختاری خانواده (تعاملات درون خانواده، تعداد فرزندان و حضور والدین در خانواده) تأثیر بیشتری بر رفتار بزهکارانه دختران نسبت به پسران دارد و این شاید به دلیل حضور بیشتر دختران در محیط خانواده و نقش کمتر گروه‌های همسالان بر روی رفتار بزهکارانه آنان نسبت به پسران باشد.

همان‌گونه که مشاهده گردید متغیرهای سرمایه اجتماعی ساختاری و شناختی درون خانواده رابطه معکوس و معناداری با بزهکاری نوجوانان داشته‌اند و این در حالی است که این رابطه در بین متغیرهای سرمایه اجتماعی خارج از خانواده مشاهده نگردیده است. پاتنام معتقد است مهم‌ترین شکل سرمایه اجتماعی، خانواده است (پاتنام، ۱۹۹۵: ۷۳). بوردیو خانواده را به عنوان مهم‌ترین مکان انباشت و انتقال سرمایه اجتماعی می‌بیند (بوردیو، ۱۹۹۹: ۳۳). فوکویاما نیز ادعا نموده که خانواده‌ها به طور آشکاری در همه جا منابع مهم سرمایه اجتماعی هستند (فوکویاما، ۱۹۹۹: ۱۷). کلمن نیز بر این باور بود که انواع خاصی از ساختارهای اجتماعی بیش از سایرین انتخاب کنش‌های افراد را تسهیل می‌کنند. او تمایل داشت تا خانواده را به عنوان کلاف قدیمی سرمایه اجتماعی تصور کند. می‌توان این مطلب را نتیجه علاقه وی به رشد شناختی کودکان ذکر کرد. به درستی واضح‌ترین تعریف کلمن از سرمایه اجتماعی بر حسب ارزش آن برای بزرگ‌شدن بچه‌ها یا برای رشد اجتماعی یا شناختی بچه‌ها یا جوانان بوده است. به بیانی اصولی‌تر چارچوب نظری کلمن، جایگاهی برتر به خانواده به عنوان شکل برتر آنچه سازمان اجتماعی بدوی می‌نامند، می‌دهد که این سازمان به خاطر این حقیقت که ریشه‌های آن در روابط ایجاد شده از طریق تولد فرزند نهفته است، متمایز می‌گردد. کلمن این سازمان را با اشکال ساخته شده سازمان اجتماعی که ممکن است اعضای آن برای اهداف محدودی گرد هم جمع شوند و عامل‌های کنترل اجتماعی در آنها از اشکال بدوی چون خانواده باشند، مقایسه نمود. کلمن باور داشت که اضمحلال خانواده و سایر اشکال سازمان بدوی منجر به انتقال مسئولیت جامعه‌پذیری اولیه به سازمان‌های ساخته شده‌ای از قبیل مدارس شده است که نهایتاً باعث فرسایش سرمایه اجتماعی که کارکرد حفظ جامعه به آن وابسته می‌باشد، شده است. همچنین با توجه به مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در مقایسه مدل تحلیل رگرسیونی بزهکاری پسران و دختران، آگاهی والدین در تغییرات بزهکاری دختران بیشترین اثر را داشته است و با توجه به دو عامل تأثیرگذار در بزهکاری، می‌توان گفت که والدین

نقش مهمی در جامعه‌پذیری دختران و بهنجار نمودن رفتار آنها دارند؛ در صورتی که در بزهکاری پسران آگاهی والدین تأثیر چندانی نداشته است و این شاید به دلیل حضور بیشتر پسران خارج از خانه و نقش گروه‌های همسالان در رفتارهای بزهکاری آنها باشد. در اینجا برای تبیین این وضعیت می‌توان به نظریه پیوندهای ضعیف گرانووتر اشاره نمود، بدین صورت که هر چند پیوندهای قوی با خانواده در بین نوجوانان مفید است و می‌تواند عاملی کنترلی جهت کاهش رفتار بزهکارانه باشد، اما پیوندهای ضعیف با گروه‌های همسالان هم، می‌تواند نقش بیشتری در رفتارهای پر خطر نوجوانان داشته باشد.

منابع

- اشنایدر، باربارا (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی، ترجمه: داوود حیدری، مجله رشد آموزش علوم اجتماعی (ویژه‌نامه سرمایه اجتماعی)، دوره نهم، شماره ۲، صص: ۵۹-۵۴.
- پاتنام، رابرت (۱۳۷۷) دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه: محمد تقی دلفروز، تهران: دفتر مطالعات سیاسی وزارت کشور.
- حسینی‌نثار، مجید (۱۳۸۳) بررسی عوامل اجتماعی بزهکاری نوجوانان شهر رشت، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
- دواس، دی، ای (۱۳۸۳) پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه: هوشنگ ناییبی، چاپ پنجم، تهران: نشر نی.
- ذکایی، محمد سعید؛ روشنفکر، پیام (۱۳۸۴) رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۳۲، صص: ۳۹-۱.
- روزن باوم، هایدی (۱۳۶۷) خانواده به منزله ساختاری در مقابل جامعه، ترجمه: محمد صادق مهدوی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، چاپ اول.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۲) روش تحقیق در علوم اجتماعی، جلد اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ هشتم.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۷۹) سرمایه اجتماعی در حال فرسایش است، کتاب ماه علوم اجتماعی، مهر و آبان ماه، صص: ۱۷-۱۵.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی و اقتصادی، مجله رشد آموزش علوم اجتماعی (ویژه‌نامه سرمایه اجتماعی) دوره نهم، شماره ۲، صص: ۱۶-۱۰.
- شفرز، برنهاد (۱۳۸۳) مبانی جامعه‌شناسی جوان، ترجمه: کرامت‌الله راسخ، تهران: نشر نی.
- عبداللهی، محمد (۱۳۸۵) سرمایه اجتماعی در ایران؛ وضعیت موجود، دورنمای آینده و امکان‌شناسی گذار؛ فصلنامه علمی، پژوهشی رفاه، سال ششم، شماره ۲۵، صص: ۲۳۳-۱۹۵.
- فاین، بن (۱۳۸۵) سرمایه اجتماعی و نظریه اجتماعی، ترجمه: محمد کمال سروریان، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- فیلد، جان (۱۳۸۶) سرمایه اجتماعی، ترجمه: غلامرضا غفاری و حسین رضائی، تهران: انتشارات کویر.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۵) پایان نظم (بررسی سرمایه اجتماعی و حفظ آن)، ترجمه: غلامعباس توسلی، تهران: حکایت قلم نوین.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷) بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.

سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری ۱۳۱

- کرلینجر، فردان؛ پدهازور، الازارجی (۱۳۶۶) رگرسیون چند متغیری در پژوهش رفتاری، ترجمه: حسن سرایی، تهران: نشر دانشگاهی، جلد اول.
- کواراسوس، ویلیام سی (۱۳۴۵) بزهکاری نوجوانان مسئله‌ای برای دنیای مدرن، ترجمه: جعفر نجفی‌زند، تهران: نشر سازمان یونسکو، چاپ اول.
- مبارکی، محمد (۱۳۸۳) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و جرم، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- محمدی‌اصل، عباس (۱۳۸۴) بزهکاری نوجوانان و نظریه‌های انحرافات اجتماعی، تهران: نشر علم.
- ممتاز، فریده (۱۳۷۲) انحرافات اجتماعی، تهران: شرکت سهامی انتشار .
- ویلیامز، فرانک؛ مک شین، پی؛ لین ری، ماری (۱۳۸۳) نظریه‌های جرم‌شناسی، ترجمه حمیدرضا ملک‌محمدی، تهران: نشر میزان.
- De Silva, M.** (2005) "Contextual and Composition? Social Capital and Maternal Health in Low Income Countries", Thesis Submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, Faculty of Medicine, University of London.
- Dudwick, N.; Kuehnnast, K.; Nyhan, J. V.; Woodcock, M.** (2006) "Analyzing Social Capital: A Guide to Using Qualitative Methods and Data" , World Bank Institute Washington, D.C.
- Israel, G. D.; Beaulieu, Lionel J.; Hartless, Glen.** (2001) "The Influence of Family and Community Social Capital on Educational Achievement", Rural Sociological Society, 66(1): 43-68.
- Krishna, A. and Shrader, E.**(1999) "Social Capital Assessment Tool", Conference Paper for Conference on Social Capital and Poverty Reduction, The World Bank.
- Li, Y.; Andrew, Picks A.; Savage, M.** (2003) "Conceptualizing and Measuring Social Capital: A New Approach", Centre for Census and Survey Research (CCSR), Department of Sociology Manchester University, Paper for BHPS.
- Manoudi, Anna; Bell, John**(2001) "Foundations and Social Capital: A Final Report to the Network of European Foundations for Innovative Co-operation (NEF).
- Parcel, Toby; Menagman, Elizabeth G.** (1993) "Family Social Capital and Problems Children's Behavior", Social Psychology Quarterly , Vol.56, No. 2, pp:120-135.
- Sabatini, F.**(2006) "Social Capital, Labour Precariousness and the Economic Performance, An Empirical Assessment of the Strength of Weak Ties in Italy, Working Paper No.26.
- Salmi, Venla; Kivivuori, Janne** (2006) "The Association between Social Capital and Juvenile Crime", European Society of Criminology, Vol. 3 (2): 123-148.
- Sandefur, Gary; Meier, Ann; Hernandez, Pedro** (1999) "Families, Social Capital and Educational Continuation", University of Wisconsin-Madison CDE, Working Paper, 19-99.
- Stone, Wendy**(2001) "Measuring Social Capital: Towards a Theoretically Informed Measurement Framework for Researching Social Capital in Family and Community Life." Australian Institute of Family Studies Research, Paper No. 24.

۱۳۲ پژوهش زنان، دوره ۶ شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷

Winter, Ian (2000) "Towards a Theorized Understanding of Family Life and Social Capital Australian Institute of Family Studies", Working Paper No. 21 Sited in: www.aifs.org.au.

Wright, John; Cullen, Paul; Francis T.; Miller, Jeremy (2001) "Family Social Capital and Delinquent Involvement", *Journal of Criminal Justice*, 29:1-9.

Wright, Darlene R.; Fitzpatrick, Kevin M. (2006) "Social Capital and Adolescent Violent Behavior", *Social Forces*, 84, 1435-1453.